

Музика О.О. Індивідуально-психологічні особливості дитини-шкульги: діагностика та врахування як ресурсу життєздатності / О.О. Музика // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Діяльнісно-поведінкові фактори життєздатності людини» (28-29 листопада 2014 року). – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. – С. 143-145.

О. О. Музика

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТИНИ-ШУЛЬГИ: ДІАГНОСТИКА ТА ВРАХУВАННЯ ЯК РЕСУРСУ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ

Проблема врахування індивідуальних особливостей дитини особливо важлива на початку шкільного навчання. Не втратила актуальності й висловлена декілька десятиліть тому думка Л. І. Божович про те, що формування особистості дитини йде різними шляхами залежно від того, по-перше, з яким ступенем готовності до шкільного навчання вона приходить, а, по-друге, від системи тих педагогічних впливів, які на неї діють [1]. Зберегти бажання ходити до школи, з яким дитина розпочинає своє шкільне життя, підтримати і розвинути її пізнавальні інтереси – завдання не менш важливе, ніж розширити коло знань, умінь та навичок. Справитися з цим завданням – означає забезпечити умови для актуалізації психологічних ресурсів життєздатності людини.

З перших днів шкільного життя особливо помітними є відмінності, зумовлені функціональною асиметрією мозку, що впливає на домінантність правої чи лівої руки дитини. «Напрямок латеризації (встановлення провідної руки) розглядають як нормативну і видоспецифічну характеристику, а ступінь латеризації – як кількісну індивідуально-специфічну характеристику, що має безперервну мінливість у широкому діапазоні... Вибір провідної руки визначається до трьох років, ступінь (інтенсивність) її використання суттєво зростає від 3 до 9 років» [6, с. 209]. Врахування цих особливостей у процесі навчання сприятиме реалізації потенціалу кожної дитини та її психологічному благополуччю.

Практика доводить, що ігнорування індивідуальних особливостей і можливостей дитини, а ще гірше – грубе втручання, коли спрацьовує один зі стереотипів переважаючого праворукого оточення «треба бути таким, як усі», може призвести до виникнення ряду психологічних проблем та труднощів шкільної адаптації. Особливий практичний інтерес до цієї проблеми незмінно виникає у шкільних психологів та педагогів при вирішенні питання про те, як виявляти ліворуких дітей, як враховувати їхню специфіку в процесі навчання. Пошук відповідей на ці питання веде до необхідності розробки та удосконалення діагностичного інструментарію.

Проведені нами дослідження показують, що одним із ефективних діагностичних інструментів є система тестів для визначення провідної руки, розроблена М. Г. Князевою та В. Ю. Вільдавським [2; 4]. Система тестів включає ігрові завдання, які підібрані з урахуванням психологічних особливостей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Серед завдань звичні для дитини побутові рухові дії: малювання, відкривання коробочки, побудова колодязю із паличок, гра в м'яч, вирізання ножицями малюнка по контуру, нанизування бісеру або гудзиків на голку з ниткою або шнурок, виконання обертових рухів, розв'язування вузликів, будівництво з кубиків будинку, паркану тощо. Робота проводиться індивідуально з кожною дитиною, а також з її батьками. Завдання для батьків у системі тестів дозволяє зібрати інформацію про розвиток дитини та особливості її виховання, проаналізувати генетичні передумови провідної руки на основі складання родоводу.

Зазначимо, що достовірність отриманої інформації визначається шляхом зіставлення з даними, одержаними за допомогою інших методів та методик психологічного дослідження. Однією з таких є методика дослідження профілю латеральної організації мозку (ПЛО) (Є.Д. Хомська та ін.), призначена для комплексного вивчення різноманітних варіантів поєднань моторних і сенсорних асиметрій [5]. Для визначення провідної руки проводяться дослідження з допомогою опитувальника М. Аннетт; мануальні тести (переплетення пальців, схрещування рук на грудях («поза Наполеона»),

аплодування); тести на динамометрію (для вимірювання сили кисті кожної руки з допомогою динамометра), теплінг (для оцінки темпу, ритму і стійкості рухів), треморометрію (для оцінки мануальної координації). У процесі роботи, окрім опитування досліджуваних, де висока ймовірність суб'єктивних оцінок, застосовуються моторні проби та проводяться експериментальні перевірки.

Вітчизняні дослідники приходять до висновку, що частота ліворукості знаходиться в межах від 10% до 30% і помітна тенденція зростання кількості шульг у початковій школі [3]. Донедавна ліворукість була серйозною педагогічною проблемою. Вважалося за необхідне переучувати ліворуких дітей – «усі мають писати правою!». Дослідники помітили, що при насильному переучуванні письму правою рукою часто спостерігалися типові помилки: діти пропускали букви, знаки, писали навпаки (дзеркально), плутали букви, не дописували фрази, слова тощо. Звідси, погані оцінки і поступове формування негативного ставлення до школи. Ще в 1948 році Ю.А. Аркін назвав «фізіологічною помилкою» переучування ліворуких дітей, оскільки воно заважає нормальному фізичному та інтелектуальному розвитку і навіть може призводити до невротизації особистості. Саме тому для організації ефективної педагогічної взаємодії з такими дітьми необхідні теоретичні знання про психофізіологічні закономірності та відмінності у їхній психіці, які зумовлені функціональною асиметрією мозку.

Ліворукість – це не лише віддання переваги у роботі лівій руці, це інший, ніж у праворуких людей, розподіл функцій між правою і лівою півкулями мозку. Так, у праворуких домінуючою, як правило, є ліва півкуля, що спеціалізується на переробці вербальної інформації. Для лівої півкулі характерний аналітичний, раціонально-логічний характер психічної діяльності. Обробка інформації (слово, інші умовні знаки) здійснюється за дискретним принципом, послідовно, невеликими порціями. Ця півкуля відповідальна за абстрагування, формування понять, суджень, надання інформації значення. У шульг домінуючою є права півкуля, для якої характерні синтетичність, симультанна обробка великих обсягів інформації, створення асоціацій на основі

наочно-чуттєвих уявлень про предмет. Права півкуля домінує в реалізації емоційної діяльності та розгортанні процесів конкретно-образного мислення.

Ліворукі діти мають індивідуально-психологічні особливості, серед яких дослідники (М. М. Безруких, М. Г. Князева, ін.) виділяють: труднощі здійснення зорово-моторної координації (внаслідок чого діти погано справляються з завданнями на змальовування графічних зображень, мають поганий почерк); труднощі при навчанні читанню та письму; особливості просторового сприймання і зорової пам'яті (труднощі при аналізі просторових співвідношень, дзеркальність письма, оптичні помилки); синтетичний стиль пізнавальної діяльності (для розуміння їм необхідне тривале поетапне опрацювання матеріалу); труднощі переключення і концентрації уваги; специфічність наочно-образного мислення, зорової пам'яті; підвищену стомлюваність. Необхідно враховувати ці особливості у роботі з дитиною-шульгою, оскільки вони безпосередньо впливають на оволодіння уміннями й навичками, особистісний розвиток та можливості досягнення життєвого успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Вильдавский В.Ю. Метод определения и характеристики мануальной асимметрии в онтогенезе / В.Ю. Вильдавский, М.Г. Князева // Физиология человека. – 1989. – №1. – С. 112-125.
3. Брагина Н. Н., Доброхотова Т. А. Левши: монография / Н. Н. Брагина, Т. А. Доброхотова. – М.: Книга Лтд, 1994. – 203 с.
4. Если ваш ребенок левша: метод. пособие / М.М. Безруких, М.Г. Князева. – Тула: Арктоус, 1996. – 78 с.
5. Методы оценки межполушарной асимметрии и межполушарного взаимодействия / Е.Д. Хомская, Н.Н. Привалова, Е.В. Ениколопова и др. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 78 с.
6. Поляков В. М. Функциональная асимметрия мозга в онтогенезе (обзор литературы отечественных и зарубежных авторов) / В.М. Поляков, Л.И. Колесникова // Бюллетень ВСНЦ СО РАМН, 2005. – № 5 (43). – С. 206-215.